

Inhoud

9	Zieltje dat zwerft en verblijft
31	Verzochten vechtig verzoening
31	Het zandje bevestigd
111	Het Gouden Tijdbek
122	Verzochten recht
146	Geduld
161	Monna
170	Aankomst
181	Bijzonderste aankomst

Zieltje dat zwerft en verblijft

Waarde Marcus,

Vanmorgen ben ik bij mijn dokter Hermogenes geweest, die na een vrij lange reis in Azië onlangs in de Villa is teruggekeerd.

Ik moest nuchter zijn bij het onderzoek; daarom hadden we de eerste morgenuren voor de samenkomst gekozen. Na me van mijn mantel en tuniek ontdaan te hebben, ben ik op een bed gaan liggen. Ik spaar je de bijzonderheden, die jou even onaangenaam zouden zijn als ze het mij zijn geweest, alsook de beschrijving van het lichaam van een man die vordert in jaren en zich voorbereidt om aan hartwaterzucht te sterven. Laten we slechts zeggen dat ik gekucht, gezucht en mijn adem ingehouden heb volgens de aanwijzingen van Hermogenes, zijns ondanks verontrust door de zo snelle vorderingen van de kwaal en bereid de schuld ervan te werpen op de jonge Iollas, die mij tijdens zijn afwezigheid behandeld heeft. Het is moeilijk om keizer te blijven in tegenwoordigheid van een dokter, moeilijk ook om dan onze mensenwaarde te behouden. Het oog van de vakman zag in mij niets dan een klomp vochten, droevig mengsel van lymf en bloed. Vanmorgen is voor het eerst de gedachte bij mij opgekomen dat mijn lichaam, die trouwe kameraad, die vriend, secuurder en beter door mij gekend dan mijn ziel, slechts een geniepig monster is dat zijn meester tenslotte zal verslinden. Laat dit rusten... Ik heb mijn lichaam lief; het heeft mij goed gediend, en op alle manieren, en ik zal het de nodige zorgen niet beknibbelen. Maar ik reken niet meer, gelijk Hermogenes nog beweert te doen, op de wonderdadige eigenschappen van de planten, op de juiste dosering van de minerale zouten, die hij in het Oosten is gaan zoeken. Die toch zo schrandere man heeft mij vage troostformules opgelepeld die te banaal waren om wie ook te bedriegen. Hij weet hoe 'n hekel ik

heb aan dit soort bedotterij, maar men praktizeert niet ongestraft meer dan dertig jaren! Ik vergeef die goede dienaar deze poging om mijn dood voor mij te verbergen. Hermogenes is geleerd; hij is zelfs wijs; zijn eerlijkheid is veel groter dan die van een gewone hofarts. De beste verzorging van alle zieken zal mijn deel zijn. Maar niemand kan de voorgeschreven grenzen overschrijden; mijn opgezwollen benen dragen mij niet meer gedurende de lange Romeinse ceremoniën; ik hijg, en ik ben zestig jaar.

Vergis je er niet in: ik ben nog niet zwak genoeg om toe te geven aan de fantasieën van de vrees, die bijna even dwaas zijn als die van de hoop en stellig veel benauwender. Als het nodig was mij wat in te beelden, zou ik het liever doen in de richting van de hoop; daar zou ik niet meer bij verliezen, en ik zou er minder door lijden. Dit zo nabije eindpunt is niet noodzakelijk aanstaande; nog begeef ik mij iedere nacht te ruste in de verwachting dat ik de morgen zal halen. Binnen de onoverkomelijke grenzen waar ik daarstraks over sprak, kan ik mijn stelling voet voor voet verdedigen en zelfs enige stroken van het verloren terrein herwinnen. Niettemin ben ik tot de jaren genaderd waarin het leven voor iedere mens een aanvaarde nederlaag is. Te zeggen dat mijn dagen geteld zijn, heeft geen betekenis; het is altijd zo geweest; het is zo voor ons allen. Maar de onzekerheid wat betreft de plaats, de tijd en de wijze waarop, een onzekerheid die ons belet het doel waarheen wij zonder ophouden voortschrijden goed te onderkennen, vermindert voor mij naarmate mijn dodelijke ziekte verder vreet. De eerste de beste kan aanstonds sterven, maar de zieke weet dat hij geen tien jaar meer te leven heeft. Mijn marge van onzekerheid strekt zich niet over jaren, maar over maanden uit. Mijn kansen om door een dolkstoot in het hart of een val van mijn paard aan mijn einde te komen, worden uiterst gering; pest wordt onwaarschijnlijk; lepra en kanker komen niet meer in aanmerking. Ik loop de kans niet meer om aan de grens te vallen, getroffen door een Caledonische bijl of doorboord door de pijl van een Parth. Storm en onweer hebben de geboden gelegenheden niet weten te benutten, en de tovenaars die mij voorspeld heeft dat ik niet verdrinken zal, schijnt gelijk gehad te hebben. Ik zal in Tibur sterven, of in Rome, hoogstens in Napels, en een aanval van benauwdheid zal zich met het werk belasten. Zal de tiende of de

honderdste aanval mij wegnemen? Dat is de hele vraag. Zoals de zeeman, laverend tussen de eilanden van de Archipel, tegen de avond de lichtende nevel ziet opstijgen en langzamerhand de kustlijn ontwaart, zo begin ik het aangezicht van mijn dood te bespeuren.

Reeds gelijken sommige delen van mijn leven op de ontledigde zalen van een te groot paleis, dat een verarmde eigenaar niet meer in zijn geheel wil bewonen. Ik jaag niet meer: hadden zij slechts mij om hen in hun spelen en knabbelarijen te storen, dan zouden de reeën in de Etrurische bergen een rustig leven leiden. Steeds heb ik met de Diana van de bossen de wisselende en hartstochtelijke betrekkingen onderhouden van een man met het geliefde object: toen ik een jongeling was, heeft de jacht op het everzwijn mij het eerst doen kennis maken met de bevelvoering en het gevaar; ik gaf mij er vol vuur aan over; mijn overdaad in dit opzicht bezorgde mij terechtwijzingen van Trajanus. Het aanhiten van de honden op een open plek in de Spaanse wouden gaf me mijn oudste ondervinding van de dood, de moed, het medelijden met dieren, en het tragisch genot ze te zien lijden. Als volwassen man vond ik in de jacht verkwikking van tal van geheime gevechten met tegenstanders die beurtelings te slim, te dom, te zwak of te sterk voor mij waren. Deze gelijke strijd tussen het menselijk vernuft en de scherpzinnigheid van wilde dieren scheen dan verwonderlijk rechtvaardig, vergeleken bij de hinderlagen die de mensen elkaar leggen. Als keizer bediende ik mij van de jachtpartijen in Toscane om de moed en de vermogens van de hoge beampten te beoordelen: meer dan één staatsman heb ik daar verkozen of verworpen. Later, in Bithynië en Cappadocië, waren de grote drijfjachten mij een voorwendsel voor feesten, voor een herfsttriomf in de Aziatische bossen. Maar de metgezel van mijn laatste jachtpartijen is jong gestorven, en mijn plezier in die gewelddadige genoemens is sinds zijn heengaan sterk verminderd. Toch is zelfs hier in Tibur het plotselinge snuiven van een hert onder de bladeren nog voldoende om een instinct in mij te doen trillen dat ouder is dan al de andere en dankzij hetwelk ik mij evenzeer jachtluipaard als keizer voel. Wie weet? Misschien ben ik slechts zo zuinig geweest met mensenbloed, omdat ik zoveel bloed van wilde dieren vergoten heb, die mij soms in het geheim

liever waren dan de mensen. Hoe dit ook zij, aan wilde dieren denk ik vaker, en het kost mij moeite het geduld van mijn avondlijke gasten niet door al te lange jachtverhalen op de proef te stellen. Zeker, de herinnering aan de dag van mijn adoptie heeft haar bekoring, maar aan de leeuwen die ik in Mauretanië gedood heb denk ik ook met genoegen terug.

Het paard te moeten opgeven, is een nog deerlijker offer: een jachtdier is slechts een tegenstander, maar een paard was een vriend. Als ik had mogen kiezen hoe ik zou bestaan, zou ik als Centaur hebben willen leven. De betrekkingen tussen Borysthenes en mij waren van een wiskundige klaarheid: hij gehoorzaamde aan mij als aan zijn brein, en niet als aan zijn meester. Heb ik ooit een mens zo ver gekregen? Een zo volkomen gezag brengt, gelijk elk ander, voor degene die het uitoefent zijn risico mee, maar het genot om op het stuk van hindernissen nemen het onmogelijke te beproeven was te groot om er geen ontwrichte schouder of gebroken rib voor over te hebben. Mijn paard verving de duizend en één met behulp van titel, beroep, naam benaderde begrippen die de vriendschap tussen mensen bemoeilijken, door niets dan de juiste kennis van mijn lichaamsgewicht. Hij had voor de helft deel aan mijn onstuimigheden; hij kende precies, wellicht beter dan ik, het punt waarvan af mijn wil het gezelschap van mijn kracht moest derven. Maar aan de opvolger van Borysthenes leg ik de last niet meer op van een zieke met verslapt spieren, die te zwak is om zichzelf op de rug van een rijdier te hijsen. Mijn adjudant Celer oefent hem op dit ogenblik op de weg van Praeneste; de ervaringen die ik alle met de snelheid gehad heb, stellen mij in staat deel te hebben aan het genoegen van de ruiter en aan dat van het dier en de gewaarwordingen te schatten van een man die op een dag van zon en wind in de grootst mogelijke vaart wordt voortgestuwd. Wanneer Celer van het paard springt, herkrijg ik met hem contact met de grond. Met het zwemmen gaat het evenzo: ik heb er afstand van gedaan, maar ik deel nog in het genot van de zwemmer die door het water gestreeld wordt. Hardlopen, zelfs op de allerkortste baan, zou voor mij thans even onmogelijk zijn als voor een log standbeeld, als voor een stenen Caesar; maar ik herinner me mijn kinderlijke draafpartijen op de dorre Spaanse heuvels, het spel dat men met

zichzelf speelt en waarin men tot de uiterste grenzen van de amechtigheid gaat, in de zekerheid dat het volmaakte hart en de gave longen het evenwicht zullen herstellen; en van de minste atleet die zich voortspoedt op de lange baan, heb ik een begrip dat het verstand alleen mij niet zou kunnen geven. Zo trek ik uit iedere kunst die ik in de daarvoor bestemde levenstijd beoefend heb een kennis die mij gedeeltelijk schadeloos stelt voor de verloren genoegens. Ik heb weleens gedacht, en in mijn goede momenten denk ik nog, dat het mogelijk moet zijn aldus aan het bestaan van allen deel te hebben, en deze sympathie zou dan een van de onherroepelijkste soorten van onsterfelijkheid zijn. Er zijn ogenblikken geweest waarop dit begrijpen zich dwong het menselijke te overschrijden, en van de zwemmer overging op de golf. Maar aangezien niets scherpomlijnds mij hier meer onderricht, betreed ik het gebied van de droommetamorfofen.

Te veel eten is een Romeinse ondeugd, maar ik was matig met wellust. Hermogenes heeft niets aan mijn dieet behoeven te veranderen, of het zou het ongeduld moeten zijn dat mij onverschillig waar op onverschillig welke tijd de eerste de beste spijs deed verslinden, als om in één slag met de eisen van mijn honger af te rekenen. En het spreekt vanzelf dat een rijk man, die nooit anders dan de vrijwillige onthouding gekend heeft, of er slechts voorshands mee kennis maakte als met een van de meer of minder opwindende bijkomstigheden van de oorlog of het reizen, zich er moeilijk op kan verheffen dat hij zich niet volpropt. Zich op zekere feestdagen dik te eten is van nature altijd het streven, de vreugd en de trots van arme lieden geweest. Onder de geneugten van het leger hield ik van de geur van gebraden vlez en van het gerucht van uitgeschraapte ketels, en ook was het mij lief wanneer de kampfeestmalen (of wat in een kamp daarvoor doorgaat) waren wat zij altijd moesten zijn: een grof en vrolijk tegenwicht voor de ontberingen der ploeterdagen; de baklucht op de pleinen in de tijd van de Saturnaliën verdroeg ik tamelijk goed. Maar de feestgelagen van Rome vervulden mij met zoveel tegenzin en ergernis, dat wanneer ik in de loop van een onderzoekings- of veldtocht soms dacht te sterven, ik me, om mij te troosten, voorhield dat ik tenminste niet meer zou dineren. Beledig mij niet door mij voor een doodgewone versterving te houden: een

verrichting die twee of drie malen per dag plaatsvindt en die tot doel heeft het leven in stand te houden, is voorzeker al onze zorgen waard. Een vrucht eten is een schoon, levend, vreemd voorwerp, dat evenals wij door de aarde gevoed en begunstigd is, in ons laten binnentreden; het is een offerande voltrekken waarin wij aan onszelf de voorkeur geven boven de dingen. Nimmer heb ik in een homp kommiesbrood gehapt, zonder mij er over te verbazen dat dit zwaar en grof baksel zich kan omzetten in bloed, in warmte, en misschien wel in moed. O, waarom bezit mijn geest in zijn beste dagen nooit meer dan een deel van de assimilerende vermogens van een lichaam?

In Rome, tijdens de lange officiële maaltijden, gebeurde het mij wel dat ik nadacht over de betrekkelijk jonge oorsprong van onze weelde, over dat zich met knoflook en gerst voedende volk van zuinige boeren en sobere soldaten, door veroveringen plotseling de keukens van Azië binnengesleept en er die ingewikkelde spijzen verzwelgend met de lomphheid van door de geeuwonger overvallen bouwknachten. Onze Romeinen stoppen zich vol met ortolanen, overgieten zich met sausen, vergiftigen zich met kruiden. Een Apicius verheft zich op de opeenvolging van zijn gangen, op die reeks van scherpe of zachte, zware of lichtverteerbare spijzen die de schone schikking van zijn feestmalen vormt. Het zou er nog mee door kunnen als ieder van die gerechten afzonderlijk werd opgediend, nuchter werd genuttigd, wijselijk werd genoten door een lekkerbek met onberoerde papillen. In het wilde weg voorgezet temidden van een platvloerse en dagelijkse rompslomp, verwekken zij in het verhemelte en de maag van de eter een afschuwelijke verwarring, waarin de geuren, de smaken, de substanties hun eigen waarde en hun verrukkelijke eigenheid verliezen. Die arme Lucius had er vroeger schik in zeldzame schotels voor mij klaar te maken; zijn fazantepasteien met hun knappe dosering van ham en kruiden getuigden van een kunst, even nauwkeurig als die van de musicus of de schilder; nochtans rouwde ik om het vlees van de schone vogel. Griekenland verstond de kunst beter: zijn wijn met een harssmaak, zijn met vlasdotter gekrent brood, zijn vissen, aan de oever van de zee op het spit gewenteld, ongelijk door het vuur geblaakt en hier en daar gekruid door een knarsende zandkorrel, bevredigden zuiver

de eetlust, zonder de eenvoudigste van onze genietingen met al te veel verwickelingen te omgeven. Ik heb in het een of andere krot in Aegina of Phalerum wel zulke maagdelijke spijzen geproefd dat zij zelfs onder de vuile vingers van de kroegjongen goddelijk schoon bleven, spijzen, zo sober maar zo genoegzaam, dat zij in de meest gedrongen vorm een essentie van de onsterfelijkheid schenen te bevatten. Het vlees dat 's avonds na de jacht gebakken werd, had eveneens deze bijna sacramentele hoedanigheid en het voerde ons nog verder weg, naar de wilde oorsprong van de rassen. De wijn wijdt ons in in de vulkanische mysteriën van de grond, in de rijkdom der minerale verborgenheden: een beker Samos, 's middags in de volle zon gedronken, of daarentegen tot ons genomen op een winteravond in een toestand van vermoeidheid die ons in staat stelt zijn warme uitgieting in de holte van het middenrif, zijn zekere en vurige verspreiding door onze aderen onmiddellijk te voelen, is een welhaast heilige gewaarwording, die een mensenhoofd vaak te machtig is; ik vind hem, komende uit de genummerde kelders van Rome, niet zo zuiver terug, en de pedanterie van de grote wijnkenners maakt mij kregel. Vromer nog, laat het water, gedronken uit de handpalm, of beter, bij de bron, het allergeheimste zout van de aarde en 's hemels regen in ons stromen. Maar het water zelf is een lekkernij waarvan de zieke die ik ben thans slechts een sober gebruik mag maken. Maar dat geeft niet; zelfs in de doodstrijd en gemengd met de bitterheid van de laatste drankjes, zal ik mijn best doen om zijn frisse smake-loosheid op mijn lippen te proeven.

Ik heb een kortstondige ervaring opgedaan met de onthouding van vleesspijzen in de scholen der wijsbegeerte, waar het pas geeft iedere manier van leven eens voor altijd te beproeven. Later in Azië heb ik Indiase Gymnosofisten het hoofd zien afwenden van de rokende lammeren en gazellebouten die in de tent van Osroës werden opgediend. Maar deze praktijk, waarin uw jeugdige strengheid bekoring vindt, vereist bewerkelijker zorgen dan de lekkerbekkerij zelf en scheidt ons te veel van het gros der mensen bij een verrichting die bijna steeds openlijk is en waarbij de praal of de vriendschap meestal voorziet. Liever voed ik me mijn hele leven met poelepstaten en vette ganzen, dan dat ik me aan iedere maaltijd door mijn tafelgenoten van opzichtig ascetisme laat be-